

Land art kao inspiracija za likovno izražavanje djece predškolske dobi

---

Peurača, Sandra

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:137683>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Sandra Peurača

LAND ART KAO INSPIRACIJA ZA LIKOVNO IZRAŽAVANJE
DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Sandra Peurača

LAND ART KAO INSPIRACIJA ZA LIKOVNO IZRAŽAVANJE
DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Diplomski rad

Mentor rada:

prof. dr. art. Antonija Balić

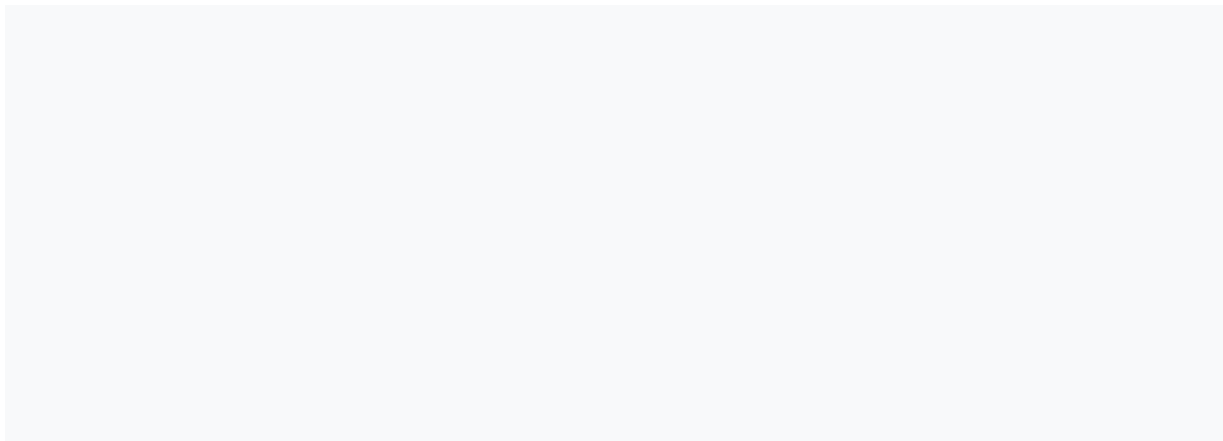
Zagreb, rujan 2023.

Sažetak

Rad je rezultat likovnih istraživačko/stvaralačkih aktivnosti u dječjem vrtiću „Medveščak“ odgojno obrazovna skupina „Ribice“ te na dvorištu vrtića. Prikazuje razvoj Land Art kao novog koncepta u dvadesetom stoljeću i djelovanje umjetnika u tom području i u ovom stoljeću, novijeg vremena. Dolazak ove umjetnosti, najavljuje i proširuje neke nove koncepte i procese. Zadaća ove umjetnosti je da zove natrag u prirodu i ohrabruje svakog da stvori nešto. Njegov koncept i promišljanja tog vremena potiče umjetnike i gledatelje da umjetnost izađe van okvira. Umjetnici i gledatelji mogu koristiti priliku da češće izlaze u prirodu, te stvaraju u njoj i sa njom. To je izvrsna prilika za aktiviranje i buđenje svoje kreativnosti i produbljenje iskustva sa naglaskom na proces. Stvarajući velike i instalacije u jezerima, planinama poljima ili kanjonima koriste priliku da se izraze. Izražavaju mišljenje o protivljenju protiv komercijalizma i materijalizma izlažući djela koje je nemoguće staviti u galeriju ili kupiti i odnijeti doma. Dokazni materijali koji potvrđuju nastajanje i postojanje tih djela su fotografija, videozapisi i ostali materijali. Osjećaji koji su potaknuti nakon doživljaja takve umjetnosti su dio nematerijalnog doživljaja i samim time vrlo vrijedni.

Povezujući unutarnji i vanjski prostor i nudeći prirodne i raznovrsne materijale djeci potičemo kreativnost i stvaramo umjetnička djela. Stvarajući umjetnička djela koja mogu nestati ili u sobi dnevnog boravka nakon nekog vremena pospremimo, tražimo načine kako da ih sačuvamo. To daje mogućnost da širi granice svoje kreativnosti i novih spoznaja u susretu sa prirodom i svijetom oko sebe kroz djelovanje na sva razvojna područja djeteta te potičući cjelovitost. Umjetnost se isprepliće sa ostalim dijelovima i interesima našeg života kroz materijalno i nematerijalno dobro.

Ključne riječi: Land art, dijete, kreativnost, priroda, umjetnici

Abstract

The work is the result of artistic research/creative activities in the kindergarten "Medveščak", educational group "Ribice" and in the yard of the kindergarten. It shows the development of Land Art as a new concept in the twentieth century and the activity of artists in that area and in this century, more recent times. The arrival of this art heralds and expands some new concepts and processes. The task of this art is to call back to nature and encourage everyone to create something. His concept and reflections of that time encourage artists and viewers to make art go outside the box. Artists and spectators can use the opportunity to go out into nature more often, and create in it and with it. It is an excellent opportunity to activate and awaken your creativity and deepen the experience with an emphasis on the process. By creating large installations in lakes, mountains, fields or canyons, they use the opportunity to express themselves. They express an opinion about the opposition against commercialism and materialism by exhibiting works that are impossible to put in a gallery or buy and take home. Evidence materials that confirm the creation and existence of these works are photographs, videos and other materials. The feelings that are evoked after experiencing such art are part of the intangible experience and therefore very valuable.

Connecting indoor and outdoor space and offering natural and diverse materials to children, we encourage creativity and create works of art. Creating works of art that may disappear or tidy up the living room after a while, we look for ways to preserve them. This gives the opportunity to expand the boundaries of his creativity and new knowledge in the encounter with nature and the world around him by acting on all areas of the child's development and encouraging wholeness. Art is intertwined with other parts and interests of our life through material and immaterial goods.

Key words: Land art, child, creativity, nature, artists

Sadržaj

Sažetak	3
Abstract	4
1. UVOD	1
2. LAND ART.....	3
2.1. Kratka povijest „Umjetnosti Zemlje“	6
2.1. Fotografija i land art	8
3. UMJETNICI KAO INSPIRACIJA.....	10
3.1. Robert Smithson.....	11
3.2. Richard Long	12
3.3. Richard Shilling	13
3.4. Andy Goldsworthy	14
3.5. Christo i Jeanne- claude.....	15
3.6. Nancy Holt	16
3.7. Boris Pecigoš.....	17
4. DIJETE I RAZVOJ LIKOVNOG IZRAŽAVANJA.....	19
4.1. Dječje likovno izražavanje- faze.....	19
4.1.2. Faza primarnih simbola	19
4.1.3. Faza složenih simbola	20
5. DOBROBITI LAND ARTA ZA DIJETE.....	21
5.1. Kreativnost u dječjem vrtiću.....	21
5.2. Emocije i njihova uloga u dječjem likovnom izražavanju	22
5.3. Pet osjetila	23
6. DIJETE I LAND ART U VRTIĆU.....	25
6.1. Dijete, stvaranje i motiv	26
6.2. Materijali	28
6.3.1. Igre kamenom i njegove mogućnosti- balansiranje kamena	28
6.3.2. Krug i mandale.....	29
6.3.3. Spirale	30
6.4. Pričanje priče	31
6.5. Ostali motivi i materijali	32
7. ZAKLJUČAK.....	36
8. LITERATURA.....	37

1. UVOD

Hodati unatrag, prelomiti grančicu, baciti kamenčić u vodu, slagati školjku do školjke, uroniti rukama u blato sve ima istu bar jednu svrhu a to je, ostaviti trag. Svi mi svjesno ili nesvjesno ostavljamo svoj trag u vremenu, u prostoru ali ono najvažnije je što radimo u sadašnjem trenutku i kako se osjećamo. Ostavljanje traga u suradnji sa prirodom ne narušavajući njenu ljepotu nego uživajući u njoj.

Dijete sasvim prirodno pruža prste i istražuje bez nelagode, bez straha sa znatiželjom udubljujući se u istraživanje promatrajući, isprobavajući, produbljuje svoja znanja. Istražuje sebe, svoju kreativnost granice mogućeg i nemogućeg. Dijete uči postavljajući hipoteze i isprobavajući beskonačne mogućnosti svijeta oko sebe. Zadovoljava svoje potrebe tako da opipava, miriši, ruši, ponovno slaže. Kada nudimo djeci u likovnoj aktivnosti različite materijale dajemo im mogućnost istraživanja i stvaranja umjetničkih djela. Ako idemo korak više i uz to ponudimo fotografiju nekog umjetničkog djela djeca imaju mogućnost da bira hoće li uzeti inspiraciju svjesno ili nesvjesno te tako nadograditi svoja djela. Kada govorimo o Land artu dijete stvara od onoga što mu je ponuđeno ili ono sa čim je okruženo. Vrtičko dvorište (ili neko drugo okruženje) može koristiti kao vlastitu paletu materijala, boja i mirisa sukladno svojim trenutnim i pobuđenim interesima.

Ovaj rad se bavi temom Land arta, njegovih umjetnika i materijalima kojima su stvarali te samim pojmom materijala. Sve to služi kao poticaj i inspiracija za likovno izražavanje i stvaranje kao i poticanje dječje kreativnosti. Prikazati ćemo primjere nastanka radova prateći dječju znatiželju motiviranost, kreativnost te unutarnji svijet. Imajući cijelo vrijeme na umu da se ne fokusirao samo na jednu razvojnu zadaću nego cjelokupni razvoj. Raznovrsni materijali poticali su razvoj fine i krupne motorike, te poticali emocionalni i spoznajni razvoj.

Ako bi Land art promatrali kroz ekološku dimenziju održivog razvoja tada bismo omogućili dodatno produbljivanje i poticanje ekološke svijesti. Umjetnost uči i potiče djecu i nas da stvaramo od onog što imamo, odbijamo ono što nam nije potrebo, stvorimo na drugačiji način ili stvaramo novo od starog. Bilo to prirodan ili gotov materijal , on djetetu daje mogućnost da odluči što sa njim ili ga prirodni uvjeti sami promjene. Dijete uči o sebi nosi se sa izazovima frustracije koju donose vremenske prilike ili neki drugi trenuci kada nestaje njegovo djelo i više nije vidljivo. Mi stvaramo, djelujemo i živimo ostavljajući trag. Jer dijete ostavlja trag slažući sam ili sa prijateljima gradeći suradnju, partnerske odnose i brigu o svijetu sada i danas. Kroz ovaj umjetnički pravac potičemo i razvijamo igru na kreativan način bez pretjeranog kupovanja i gomilanja novih stvari. Ekologija je naša stvarnost i sadašnji trenutak nezvezano koji pravac u umjetnosti odaberemo.

2. LAND ART

Land Art u prijevodu land zemlja ,tlo; art umjetnost je smjer u likovnoj umjetnosti koji se javlja polovicom 1960-tih godina u raznim državama. Razvio se unutar konceptualne umjetnosti koji se suprotno od drugih preselila iz galerija, muzeja, parkova u puno veće prostore a to je priroda, livade, šume, jezera, planine itd. Javlja se kao odgovor i kritika zbog komercijalizma društva i umjetnosti izeli ukazati na probleme sa okolišem (Brajčić 2020: 136).

Okrećući se svijetu prirode koji je donosio jednostavnost življenja i funkcioniranja umjetnici su odabrali život izvan konzumerizma. Instalacije su poticale publiku da ih odlazi vidjeti u prirodu, a ne da ih kupuje i drži za sebe. Unutar pokreta vrijedno je spomenuti da postoji još smjerova kao što su „Enviromental art“, „rock Art“, „Earth works“, „Antiform umjetnosti“ i Art povere.

Turković (2002) navodi da je moguće razlikovati dva načina pristupa prirodi. Umjetnik u jednom načinu promatra i analizira prirodu izvana. Njegovo promatranje rezultira umjetničkim djelom. U drugom, je sam umjetnik dio te prirode i kao takav ima mogućnost ulaska u dijalog sa samom prirodom i pristup gdje može mijenjati kako bi ju svojim dijelom dopunio. Na taj način dobiva samoprezentnost i predstavljanje kroz prirodu.

Udo (1999), navodi da je jedan od velikih izazova našeg doba iskvarena i neiskrena veza između čovjeka i prirode. Prema nekoliko izvora ljepota različitosti shvaćanja „Land arta“, pojavljuje se i u ostalim profesijama i područjima znanosti i umjetnosti. Iz povijesnog gledanja prirode svaka individua je razvila svoj koncept gledanja i proučavanja prirode. Umjetnici inspiraciju gledaju na drugačiji način nego što su to radili kroz povijet umjetnosti. Analiziraju vlastitu realnost svog postojanja koristeći nove forme i prespektive komuniciranja sa prirodom i okolišem sperimentirajući sa novim medijima. (Udo, 1999)

Prirodni se materijali u literaturi spominju kao tipični za land art zbog svoje jednostavnosti. Udo (1999) navodi prirodu kao materijal umjetnosti. Ostale materijale koje spominje su zemlja (prašina), kamen (stijene), drvo, snijeg i led. Također spominje i atipične forme koja koriste mnogi umjetnici, linije, krugovi, piramide. Kada se spominje prostor koji se koristio ili se koristi onda to mogu biti i pustinja, šume, polja itd

Slika 1. Richard Long CBE, Sahara Circle (1988) <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/1/land-art> 3.7.2023

Umjetnici u svojim intervencijama koriste prirodu, njezin krajobraz kao svoje platno a kamen, zemlju, grančice, vjetar, kišu i sve što nas okružuje, kao osnovno sredstvo u stvaranju umjetničkog djela. Ono je izravna intervencija u krajoliku, transformacija prirode bez okvira, bez stalaka i bez ograničenja. Neke su intervencije trajnije pa se mijenjaju zajedno sa vremenskim prilikama a neke su kratkoročno vidljive.

U land artu možemo govoriti i o načelima koja se očituju u kontaktu s prirodom, ekologijom i kreativnosti. Koristeći različite prirodne i ne prirodne materijale, vremenske uvjete umjetnici govore likovnim jezikom. Stvaraju labirinte, linije, spirale, ravne i zakrivljene plohe, mandale, omataju stabla i otoke, jednom riječju ostavljaju trag u vremenu i prostoru. Neki od pionira Earth Arta bili su: Robert Smithson, Nancy Holt, Walter de Maria, Michael Heizer, Ana Mendieta, Agnes Denes, Milton Berra, Christo i Jeanne-Claude, Richard Long i Andy Goldsworthy.

Danas se nastavlja i produbljuje kreativna praksa, značenje i smisao Land Arta. Diljem svijeta postoje umjetnici koji surađuju kako bi nastavili u istom ili približno istom smjeru. Često koristeći svoju umjetnost kako bi ukazali na važnost ekološke svijesti i odgovornosti.

<https://www.theatreartlife.com/artistic/a-short-history-of-the-land-art-earth-art-movement/>
30.6.2023

Slika 2. R. Smithson Spiral Jetty, 1970 <https://proleksis.lzmk.hr/33721/> 30.6.2023

Mašta i kreativnost nemaju granica a mogućnost korištenja i kombiniranja materijala i prirode je velika. Postoje i autori koji su vraćali umjetnost u galerije i muzeje u obliku različitih konstrukcija od prirodnih materijala. Prema jednoj od definicija znamo da je u „naravi umjetnosti težnja da sebe prevodi u objektivno postojanje oblikovanjem osjećaja ili zamisli, te naknadnim djelovanjem na doživljaj djela. Onda znamo da je Izvor umjetnosti spoznaja ideje, unutar koje se subjekt oslobađa svoje individualnosti i nestaje u objektu umjetnosti, u kojem se razotkriva njezina čista bit“. <https://www.enciklopedija.hr/umjetnost>
<https://www.enciklopedija.hr/umjetnost>
30.6.2023.

2.1. Kratka povijest „Umjetnosti Zemlje“

Proučavajući i gledajući kroz povijest umjetnosti svijet umjetnosti razvijao se od postanka čovječanstva. Može se pratiti unatrag sve do pretpovijesnog doba. Koristeći kamen i prirodne pigmente za dizajniranje artefakata, ukrašavanje zidova, gravura, slikovnih prikaza i skulptura. Jedan od najpoznatijih primjera su paleolitski pećinski crteži pronađeni u složenim špiljama Lascauxa u Francuskoj koji su stari 20.000 godina. Mnoge napredne kulture poput onih u Indiji, Mezopotamiji, Perziji, drevnoj Kini, Egiptu, Grčkoj i Rimu proizvele su i ostavile trag u umjetnosti. Umjetnost je uvijek služila nekoj svrsi: ukrašavanje predmeta, prikazivanje vjere, društvenog statusa, duhovnost, pričanje priča itd. (Penelope J.E. Davies, Varaždin: Stanek, 2008). Drevne kulture često su koristile zemljane radove da bi se izrazile, pojavljuje se gotovo na svim kontinentima u različitim konstrukcijama poput drevnih geoglifa „Naskanske linije“ nastale u vrijeme kulture Nazca u Peruu.

Poznata kao „Zemljana umjetnost“, skupina umjetnika pionira osnovala ga je istražujući alternativne načine umjetničkog izražavanja. Te načine na koje zaobići komercijalnost umjetničkog sustava. Čeznuli su za pronalaskom da se istinski izraze u slobodi a ne u tadašnjoj tradiciji umjetničke scene. Javlja se u raznim državama (SAD, Italija, Nizozemska, Velika Britanija) i pod različitim imenima; earthworks (engleski), arte povera (talijanski: siromašna umjetnost). Bio je izdanak konceptualizma i minimalizma. „Umjetnike su posebno privlačili ogromni prostori i uzvišena praznina američkog Zapada. Strogo okruženje Velikog bazena i visoravni Colorado nudilo je obilje prostora i materijala daleko od urbanih središta svijeta umjetnosti. Umjetnička forma uglavnom je sjevernoamerički pokret, ali danas se može pronaći u cijelom svijetu. (<https://umfa.utah.edu/land-art/about> 30.6.2023).

U današnje doba, značenje pojma „Land Art“, se promijenilo trenutni porivi ciljevi i fokus nije toliko na monumentalnim umjetničkim djelima. Istražuje se vlastiti odnos prema prirodi i okolišu. Osim fotografije, važne postaju film, Internet i različite manifestacije poput primjerice festivala. Neki od umjetnika nove generacije primjerice Andres Amador, štapom i grabljama u pijesku na plaži slika velike uzorke.

Oni se se razvijaju kroz prirodne sile koje more zatim resetira. Neki su inspirirani umjetnicima poput Andy Goldsworthy, kao što je njemačka umjetnica Christine Wenderoth. Elemente za svoj rad, prirodne materijale pronalazi u šetnji. U svoja umjetnička djela

ugrađuje prazne ljuštore insekata, perje i sjemenke kao i različite druge krhke predmete. Neki umjetnici ne dijele samo svoju viziju i iskustvo kroz svoja veličanstvena umjetnička djela, već također angažiraju ljude da aktivno sudjeluje u procesu izrade i aktivnom sudjelovanju u gotovom djelu. Primjerice Naš poznati Land art umjetnik Boris Pecigoš i njegova staza Stražica – Sapaćica na Učki. Sudionici imaju priliku istraživati prirodu i izražavati vlastite kreativne ideje, surađivati i stvarati

Turković (2002) Navodi kako današnji suvremeni umjetnici koji se bave ekološkim pitanjima, upotrebljavaju ritual, preformance i dramske elemente u svom radu. Koriste to kako bi ljude direktno i indirektno potaknuli i uključili u „prijateljstvo“ sa okolišem. Prema Arnason(2009) Istovremeno neki procesualni umjetnici su uvrštavali u svoja djela aspekt prirode, a neki su bili vođeni idejom da izvedu umjetnost van galerije od društva smješteno negdje dalje, u nenastanjenoj prirodi. Uloga umjetnika da poveže umjetnost, estetiku, i kulturu kroz ekološku temu, jedna je od važnijih uloga.

Slika 3. Jean Shin, Sound Wave, 2007, <https://jeanshin.com/sound-wave> 23.9.2023

Slika 4. Jean Shin, Stepping Stones (Pots and Pans), 2007 <https://jeanshin.com/sound-wave>
23.9.2023

2.1. Fotografija i land art

„Umjetnost zemlje,, možemo doživjeti i vidjeti, napravljeno od strane umjetnika, odrasle osobe ili djeteta. „ time što su ta djela, određena okolišem i veličinom često bila nedostupna javnosti, određena okolišem i veličinom, često bila nedostupna javnosti, postala su poznata većinom preko dokumentacije poput fotografija, karata i crteža postali još važnijima“ (Arnason 2009: 612). Koliko ima prednosti toliko ima i nedostataka zato što se sa fotografijom ne može prenijeti „sadašnji trenutak“, mirisi zvukovi, veličina i dubina djela, smisao djela, njegova priča. Premda se ne nalaze svi i neki su sami sebi svrha, u nekom prirodnom prostranstvu, neki se nalaze na plaži, u našem vrtu, u dvorištu vrtića, u muzeju itd. Ako postoji nekoliko fotografija nekog specifičnog djela kao što je npr „The spral Jetty“ onda se može promatrati promjenjivost tog djela u suradnji sa prirodom ili ako je složena instalacija od primjerice lišća kakve koristi umjetnik James Brunt.

Fotografija potrebna da sačuva instalaciju njezin trenutak u vremenu jer će nestati. A daljnje dokumentiranje prikazati će transformacije u prostoru pod utjecajem vremena i vremenskih

uvjeta. (Malpas, 1998) Djetetu fotografija može služiti kao inspiracija. Na njemu je da istražuje mogućnosti kroz igru i istraživanje. Ako djetetu ponudimo da samostalno dokumentira tada njegovom učenju dajemo mogućnost dizanja stepenicu više. Također djetetovo dokumentiranje vlastite „Intervencije“ daje mogućnost daljnjem promatranju i konstruiranju kao i postavljanju daljnjih pitanja i traženju odgovora i hipoteza. Dijete uz pomoć fotografije svog djela i djela drugih umjetnika može pronaći novu inspiraciju u svom kreativnom učenju i istraživanju sebe i svijeta.

Slika 5. Fotografija krajolika, vlastita fotografija

3. UMJETNICI KAO INSPIRACIJA

U nastavku teksta predstaviti ćemo umjetnike ovog usmjerenja i njihovo stvaranje i izražavanje materijalima. Kreirajući i stvarajući svoje monumentalne kreacije otkrivali su sebe dio po dio. Utkajući u ta djela djeliće sebe igrajući se materijalima različitih tvorevina, koristili su stare panjeve, kamenje, kišobrane, alge, grančice, pijesak itd. Ti umjetnici su donijeli odluku da izađu iz svojih prostora, da sklope pakt sa prirodom te koriste sve kuteve ove planete pretvore u atelje. Rade direktno u njoj i sa njom, predstavljajući svoje ideje kao konceptualne. Osobna iskustva i ciljevi rezultat su umjetnikove unutrašnje veze sa samim sobom.

Turković (2002) navodi postojanje i razlikovanje postava. Razlikuju se instalacije koje se nalaze na tlu u ambijentu prirode. Te instalacije su formalne, statične, prostorne instalacije. Druge instalacije koje uključuju materijalno prostorni aspekt, uključuju i onaj ekološki u koji spada plima, oseka, klima itd. Postoje instalacije kao specifični prostor koji mijenja i utječe na perceptivno iskustvo promatrača. A možemo slobodno napisati i na ostala iskustva.

Europsku procesualnu umjetnost, Turković (2002) opisuje da su karakteristične minimalne intervencije. Ostavljanje traga u prirodnom prostoru opisuje kao oblik dematerijalizacije umjetničkog objekta. Takva intervencija ne mijenja prirodni prostor, ne stvara od njega nešto novo, niti ga oštećuje. Umjetnik samim postupkom ostavlja jedva vidljiv trag. Instalaciju traga koji najčešće kiša i vjetar vrlo brzo uništavaju. Umjetnici se vraćaju iskonskoj potrebi i želji suživota s prirodom. (Turković, 2002) Land Art postaje dio umjetničke intervencije u prirodi, širi se na parkove, skulpture, arhitekturu, različite instalacije i slično. Postaje dio kratkotrajnih i onih trajnih postava kojemu glavnu ulogu igra priroda kao glavni kustos. Iako su pioniri ove vrste umjetnosti stvarali u divljini i bježali od konzumerizma i materijalizma, s vremenom se pretvorilo u ono istinski kao „Povratak prirodi“. Jedan od velikih izazova modernog doba je iskvarena veza između čovjeka i prirode, Zato težnja za tim povratkom ne bi trebala predstavljati samo puku želju.

Iako postoje mnogi umjetnici koji su bili ili jesu dio ove umjetnosti, izazovno je spomenuti sve pa ćemo u slijedećim retcima spomenuti neke. Na svima nama je da odlučimo u kojem smjeru želimo ići kada govorimo o umjetnosti, posebice „Land art“.

3.1. Robert Smithson

Američki umjetnik i pisac jedan od začetnika i pionira land arta, najpoznatiji je po djelu „Spiral Jetty“, instalaciji spiralnog oblika, duge 1500 metara, a široka 4,5 metra. Njegov veliki interes su bili geologija, paleontologija, astronomija i umjetnost. Tako taj interes i znanje je koristio u svom radu. Za svoje poznato djelo koristio je kamen, organske materijale. Stapajući se sa prirodom i okolišem upoznao je prirodne procese specifične za to područje. Različite vodene struje i gibljivost tla potakle su neke procese sa ovim umjetničkim djelom.

Umjetnik je radeći na ovoj instalaciji koja je bila glavni izvor njegove inspiracije, morao koristiti i organizirati i građevinska vozila i različite radne strojeve. Kako bi mu oni pomogli dovesti potrebno kamenje, točnije Kako navodi 6096 tona zemlje koje je isipao u jezero. Na taj način oblikujući time golemu izdignutu tvorevinu spiralnog oblika. (Arnason 2009) Ovo djelo pruža promatraču estetski užitak. Arnason (2009) navodi da je ovaj oblik proizašao iz Smithsonova dubokog proučavanja lokacije, kombinirajući znanje i fasciniranost postupnim propadanjem stvari. Stvarajući u bespućima prirode i s prirodom, Turković (2002) navodi da je Smithson inspirirao ljude dna promišljanje o snazi i veličanstvenosti prirode kroz jedan indirektan način. Pozivajući ih na taj način na jednu vrstu dijaloga sa prirodom, osluškujući je što poručuje .

Slika 6. „Broken Circle“, <https://proleksis.lzmk.hr/33721/> 30.6.2023

3.2. Richard Long

Engleski kipar i praktičar Land Art. Malpas (1998) navodi kako ga možemo zvati i kao „Umjetnik Hodanja“ promatrajući neka njegova djela. Osobna iskustva, geografska povijest i biljni svijet veliki su izvor njegove inspiracije. Prirodni materijali koje je koristio u svojim djelima kao što su primjerice voda, kamen i zemlja, njegova djela prate njegovo kretanje kroz svemir, prostor i vrijeme. (Malpas, 1998)

Vanjski okoliš oblikuje umjetnikov proces. U svom procesu stvaranja oblikuje krugove i linije upotrebljavajući materijale sa tog područja, lokaliteta. Sam umjetnik se slaže sa činjenicom da mu se sviđa ideja o umjetnosti koja se može stvoriti bilo gdje i bilo kad. Također koju možda vidi malo ljudi ili ne prepoznaju kao umjetnost kada to ugledaju i to ne postane u tom trenutku ništa osobno.

Arnason (2009) navodi da su instalacije i mala umjetnička djela nastajala i u njegovim šetnjama. Njegove intervencije u krajoliku većinom nastaju umjetnikovim hodanjem kroz njega i po njemu. Kako bi što uspješnije dokumentirao i stvarao koristi različite medije poput teksta, fotografije ili karte pejzaža koje je koristio u šetnji. (Arnason, 2009)

Slika 7. Richard Long, "A Line Made By Walking," 1967, <https://www.tate.org.uk/art/artworks/long-a-line-made-by-walking-p07149> 23.9.2023

Njegov način izvođenja umjetnosti pokazao se revolucionarnim. Zahvaljujući njegovom pristupu društvo drugačije gleda na skulpturu. Malpas (1998) navodi da je njegov rad utjecao na to da se njegove skulpture ne ograničavaju uporabom tradicionalnih materijala. U svom radu koristi i „alternativne materijale. Promijenio je ono što umjetnost jest. Long je rekao da je hodanje samo još jedan sloj, ostavljen trag na vrhu mnogih drugih slojeva ljudske civilizacije, geografske povijesti na površini zemlje. (Arnason 2009).

3.3. Richard Shilling

Njegova velika inspiracija je došla od Andyja Goldsworthyja. Njegovo je stvaralaštvo na početku proučavao i koristio kao inspiraciju, prije nego što je upoznao sebe, prepoznao, spoznao i razvio vlastiti stil. Prirodno okruženje koristi kao ateljeu gdje radi na stvaranju land art skulptura. Za svoje instalacije koristi samo organske predmete iz okolice za njihovu izradu. Balansiranje skulptura njegove su učestale teme naizgled nesigurno naslaganih kamena.

Trajnost i vijek ove vrste umjetnosti može trajati od samo nekoliko trenutaka do nekoliko mjeseci i godine mijenjajući se zajedno sa prolaskom vremena. Shilling se često vraća da bi ponovno pregledao instalaciju kako bi dokumentirao njenu promjenu koja se pod utjecajem vremena mijenja. Fotografirajući svoja djela koristi prirodno dnevno svjetlo, te svoj rad često prati i kraćim pričama. Koristi manje uobičajene prirodne materijale kojima skreće pozornost na ljepotu same prirode koja je često zanemarivana. Poštuje primjerice prirodne cikluse stvarajući na primjer kružni dizajn ili mandala od lišća i grančica različitih veličina. Nestalnost svoje umjetnosti objašnjava svoju umjetnost kao proces kojim nastaje, beznačajnost te iste umjetnosti u širem smislu, okoliš i krajolik kao i njegova velika povezanost s prirodom. Cijeniti ljepotu i biti u sadašnjem trenutku.

Slika 8. Umjetnik u procesu , <https://artfulparent.com/richard-shilling-on-land-art-for-kids/>
24.9.202

3.4. Andy Goldsworthy

Prema izjavama ovog umjetnika, Izrazito je hrabro raditi s materijalom koji brzo propada kao što su cvijeće, lišće i laticae te da je njegova zadaća raditi sa samom prirodom zaokružujući tu cjelinu.

Velik je spektar materijala koji se koriste u njegovoj umjetnosti. Često je tu uključeno cvijeće različitih boja, led, lišće, blato, češere, snijeg, kamen, grančice i trnje. Ovaj umjetnik se smatra začetnikom modernog balansiranja kamenja te je velika inspiracija ostalim umjetnicima. Vrlo često u postavljanju svojih radova koristi samo gole ruke te zube. Za neke radove koristi se i alatima i alatnim strojevima. U neka svoja djela uključuje i svoje pomoćnike te ostale stručnjake poput suhozidara.

Slika 9. Snowball in tree, izvor <https://www.thecollector.com/who-is-andy-goldsworthy/> 23.09.2023

3.5. Christo i Jeanne- claude

Kroz zapanjujuće razmjere i monumentalne prikaze tkanina i plastike, stvorili su brojna vizualno dojmljiva, a često i kontroverzna djela velikih dimenzija na otvorenom. Cilj ovih djela je potpuno transformiranje krajolika u potpuno novo okruženje i skulpturalni oblik te izazivanje trenutnog i snažnog estetskog dojma kod posjetitelja. Njihovi najpoznatiji monumentalni projekti uključuju: Omatanje milijun četvornih stopa obale u blizini Sydneya, *Wrapped Coast* (1968-69); *Valley Curtain* (1970. – 72.), 400 metara duga tkanina protegnuta preko Rifle Gapa; 5,5 metara visoka i 39,4 kilometara duga *Running Fence* (1972-76), *Surrounded Islands* (1980-1983)

603.870 četvornih metara plutajuće ružičaste propilenske tkanine plutalo je po vodi da okruži jedanaest otoka u zaljevu Biscayne u Miamiju.

Slika 10. Umjetnici u potrazi za mjestom stvaranja, <https://www.dezeen.com/2020/06/01/christo-jeanne-claude-seven-key-projects-installations-design/>

3.6. Nancy Holt

Kako navodi Malpas (2007), Nancy Holt i Robert Smithson, njezin suprug dva su najvažija predstavnika land arta. Njezine skulpture gledateljev fokus stavljaju na kretanje zemlje, mjeseca, sunca i zvijezda. Bila je fascinirana pustnjama i vremenom. Jedna od poznatijih instalacija su sunčani tuneli, smješteni u pustinji savezne države Utah (SAD). Instalacija od betona i kamena, kružno postavljena te usklađena sa suncem, njegovim izlaskom i zalaskom.

Slika 11. Sunčevi tuneli, <https://kutv.com/news/local/beautiful-utahs-sun-tunnels-shine-at-summer-solstice> 23.9.2023

3.7. Boris Pecigoš

Područje koje zanima i interesira ovog umjetnika je land art i rock art. Njegovo autorsko djelo je instalacija Land art staze u Parku prirode Učka. To je jedan od njegovih najznačajniji projekta. Projekt spaja umjetnost, spiritualnost i prirodu. Inspiraciju pronalazi u ljepotama planina, mora, prirode ali i u pretpovijesnim crtežima, figurama uspravnom kamenju. Također inspiraciju pronalazi u misticizmu novog doba, transcendentnosti, glazbe i poezije.

Ovim smjerovima Land arta omogućuju mu da kroz njih svoju povezuje svoju umjetnost sa ljubavlju prema okolišu i prirodi i velikim interesom za geologiju, povijest starih kultura i povijest svijeta. U svoju umjetnost unosi i vlastito učenje te poimanje duhovnog. Nastoji potaknuti onaj mistični svijet rituala i sveti odnos prema silama prirode, svojstven drevnim kultovima koji su dio njegovog velikog interesa.

Slika 12. Land art staza na Učki, Preuzeto sa <https://likumzg.wordpress.com/tag/boris-pecigos/> 23.09.2023

4. DIJETE I RAZVOJ LIKOVNOG IZRAŽAVANJA

Svako ljudsko biće je umjetnik, slobodno biće, pozvano sudjelovati u transformaciji i preoblikovanju uvjeta, razmišljanja i struktura koje oblikuju i informiraju naše živote.” Stvaranje,istraživanje, otkrivanje je nešto što dijete radi sasvim prirodno a nesvjesno kad je novorođenče učeći tako gdje ide dalje,koji je slijedeći korak. Kako raste i razvija se istraživanje prelazi u svjesnost koju pokreće znatiželja i djetetova motivacija.

Djeca U likovnim aktivnostima na svoj put kreću promatrajući i doživljavajući sve oko sebe, kroz prirodnu spontanost i emocije , postupno vizualno-likovno sazrijevaju (Grgurić i Jakubin, 1996).

Uz kompetencije čijem poticanju i razvoju doprinose i likovne aktivnosti, ističu se socijalne i emocionalne kompetencije. To nam otvara mogućnost u razvoju da promišljamo kroz aktivnosti i projekte praćenje razvoja i interesa dječjeg likovnog stvaralaštva. Važno je osvijestiti izuzetnu važnost likovnih aktivnosti kao integralnom djelu vrtićkog kurikulumu.

4.1. Dječje likovno izražavanje- faze

Iako Grgurić i Jakubin (1996) navode četiri razvojne faze dječjeg likovnog stvaranja mi ćemo se osvrnuti na prve dvije. Faza izražavanja primarnim simbolima , faza šaranja i Faza izražavanja složenim simbolima, faza sheme. Ostale faze koje navode Starc i sur.(2004) su Faza šaranja (1,5 godina do 3 godine), Faza slučajne reprezentacije (3 godina do 5 godina), faza pokušaja postizanja namjerne sličnosti predmeta i crteža (4 godine do 6 godina) i faza nastanka jednostavnih slika (5 godina do 7 godina)

4.1.2. Faza primarnih simbola

Ova faza je od prve do treće godine, kao jedan početak likovnog izražavanja, Prisutna je faza šaranja (Grgurić i Jakubin, 1996). Djeca se u ovoj fazi izražavaju primarnim

Simbolima. U ovoj fazi prevladava doživljaj svih pet osjetila i njegov psihomotorički doživljaj. Dijete istražuje i traži smisao u okolini baratanjem, držanjem i istraživanjem ponuđenih likovnih materijala. Djetetu na spoznajnoj razini nije važno što će i kako odrasli razumjeti njegovu interpretaciju kroz nacrtano, njegovo isprobavanje, otkrivanje, istraživanje i stvaranje. Na kraju te faze koja je kod svakog djeteta drugačija, dolazi do pokušaja prikazivanja okoline na način da se sadržaj crteža može uočiti i povezati s nekim stvarnim predmetom ili događajem (Grgurić i Jakubin, 1996). Dijete ima potrebu personalizirati svoje crteže te ga imenovati, ili čak prepričati kao cijelu priču. To je izvrstan poticaj za razvoj govora zato što je također dio crteža koji možda i nije vidljiv i nije ga moguće iščitati iz crteža. Nikako ne treba zanemariti bogatstvo tog crteža.

4.1.3. Faza složenih simbola

Oko četvrte godine dječji likovni izraz prelazi u fazu sheme tj. fazu izražavanja složenim simbolima, što se u literaturi naziva kao početak namjernog prikazivanja. (Grgurić i Jakubin, 1996) Dijete kognitivno spoznaje što može prenijeti na papir što vidi i što zamisli. Prikazuju se elementi na koji način dijete iz svog iskustva vidi svijet. Ovu fazu karakterizira prethodno zamišljena ideja pokrenuta likovna aktivnost koja je svjesna. (Grgurić i Jakubin, 1996). Dječji je izraz više bogatiji detaljima i obojen svim bojama emocionalnog stanja djeteta. I dalje je prisutno da se temelji na individualnom iskustvu i znanju kroz vizualni aspekt, a ne na reproduciranju i stvaranju stvarnosti fotografskim pamćenjem. (Grgurić i Jakubin, 1996).

5. DOBROBITI LAND ARTA ZA DIJETE

Promišljajući o konceptu „Umjetnosti zemlje“, kao dobrobit za dijete potičemo i razvijamo kod djece njihov vlastiti unutarnji svijet. Land art može služiti kao još jedan alat u istraživanju, buđenju vlastite kreativnosti izlasku izvan okvira. Čitava planeta je atelje koju ne koriste samo umjetnici, nego i djeca. Korištenje prirode kao još jednog centra aktivnosti pruža veliku dobrobit za dijete. Ovaj prostor ga sam po sebi potiče da se kreće,skuplja, promatra,osluškuje i uspoređuje. Potiče dijete da uključi sva osjetila te ga poziva na istraživanje i stvaranje. Ovaj prostor nema posudica ni polica on nudi materijale razasute posvuda bez ikakvog reda potičući ga da sam sebi stvori mir.. Isto tako nudi mogućnost da odgajatelj ponudi različite materijale u nekom određenom dijelu dvorišta kako bi djeca neometano stvarala. Djeca u igri kao i umjetnosti dolaze do novih provjeravanja, rješenja, zakonitosti i doradivanja (Miljak, 1996 prema Balić-Šimrak 2018)

Koristeći opipljive i neopipljive materijale dijete stvara vlastitu priču koja utječe na cjelokupni razvoj. Uzimajući u obzir cjelovitost dječjeg razvoja (Balić-Šimrak, 2018) kao polazišnu točku gledišta nastojimo shvatiti i vidimo nekoliko dobrobiti za dijete.

Umjetnica Christine Wenderoth u šetnji prirodom pronalazi materijale za svoj rad. Prema njoj, pronalaženje pravog materijala i mjesta je proces intuicije i kreativnosti Kada promatramo djecu, primjećujemo da ona u svojoj slobodi u prostoru oko njih svaki materijal koriste kao medij za likovno izražavanje, bio to pijesak, blato, voda, kamenje ili bilo koji prirodno neoblikovani materijali.

5.1. Kreativnost u dječjem vrtiću

Razvoj kreativnosti možemo svrstati u nekoliko stupnjeva kako navodi Irving Taylor (prema Grgurić, Jakubin,1996), S obzirom da se u radu govori o djeci predškolske dobi zadržati ćemo se na prve dvije faze . To su aktivnosti spontane kreativnosti od prve do šeste godine, u kojima se dijete samostalno izražava, njegova spontanost u izrazu. Usmjerene aktivnosti od sedme do desete godine u kojima dijete spontano izražava uz svjesno nastojanje za poboljšanjem i postizanjem moguće sličnosti s realnim objektom. Da bi razvijali i poticali

razvoj kreativnosti kod djece , trebaju biti zadovoljena nekoliko preduvjeta: emocionalna sigurnosti i poticajna okolina, svakodnevna upotreba i proučavanje tehnike divergentnog mišljenja. Čudina-Obradović i sur. (2001) Navodi da sva djeca imaju potencijale za razvoj kreativnosti. Kreativnost nije navedena samo kao sposobnost divergentnog mišljenja i stvaranja novih ideja. Kreativnošću stječemo znanja koje se uklapa u nove stvaralačke cjeline i pothvate Razvijanjem kreativnosti djeci se omogućuje kvalitetnije stjecanje znanja i sposobnost razmišljanja na drugačiji način. Mogućnost kombiniranja umom i stvaranja novih spoznaja. Poštujući zadane norme stvaramo vlastite kreacije. Nudeći različite mogućnosti potičemo i poštujemo dijete. Svako će dijete kroz vlastito stvaralaštvo kako navodi Belamarić, (1987) izražavati uvijek kada im je ponuđen slobodan izbor. Također ih potičemo i omogućujemo im viđenje iz svog kutka, da imaju pravo izražavati i stvarati kroz vlastitu individualnost. Prilikom promatranja vanjskog i unutarnjeg svijeta osviještavamo kod djece i budimo kod njih interes i radoznalost za nečim novim .

5.2. Emocije i njihova uloga u dječjem likovnom izražavanju

Razvoj emocija počinje vrlo rano a njihovo osviještavanje i učenje o njima cijeli život. Prvim danom svog rođenja dijete pokazuje emocije svidanja i nesvidanja, odnosno ugone i neugode. (Starč i sur.,2004) Prateći dječji razvoj, od predškolske dobi se potiče, razvija i uči dijete kako prepoznati, osvijestiti, imenovati i savladati emocije na primjeren način za sebe i druge u okolini. Emocije su u toj dobi mnogo izraženije te često povezane sa ne mogućnošću prepoznavanja verbalnog izražavanja što često dovodi u razne frustracije.

Kada djeca razvijaju i prisvoje određene načine i alate emocionalnog izražavanja, kroz pozitivnu sliku o sebi, ponekad su zbunjena kada ih obuzmu emocije. Još uvijek je samokontrola nešto što se stekne s vremenom. Potrebno im je omogućiti da nauče prepoznati pozitivne i negativne emocije. Te ponuditi alate kako da ih izbace iz sebe na primjeren način i preusmjere ih. Jedan od dobrih načina i usmjeravanja je kroz likovnu aktivnost. Likovna aktivnost vodi dijete i pruža mu mogućnost udublivanja u trenutak te svoje emocije prikuplja i oblikuje u nešto lijepo i pozitivno, primjereno. „Likovne aktivnosti potiču opuštanje cijelog organizma i lučenje hormona sreće, što rezultira kvalitetnijim življenjem“ (Balić Šimrak, 2011).

Dijete od najranije dobi vidi, osjeti i doživi te ima priliku upoznati estetski važne vrijednosti oko sebe. Potrebno je kod djeteta predškolske dobi omogućiti i poticati neposredni kontakt s kvalitetnim umjetničkim djelima. Na taj način bi mu bio omogućen razvoj senzibiliteta za umjetnost. (Grgurić, Jakubin 1996).

Neprimjereno postavljena i nametnuta pravila istovremeno mogu zagušiti kreativnost, slobodu, samopouzdanje i radoznalot tijekom provođenja likovnih aktivnosti. (Balić Šimrak, 2011) Neku djecu zanima manipuliranje predmetom tijekom likovnog izražavanja i istraživanja svojstva tog predmeta, kao što je baratanje ugljenom. (Grgurić i Jakubin, 1996). U svakom tom aspektu vidljiv je emocionalni razvoj. Emocije čine dječje likovno izražavanje unikatno bilo da se izražava glinom ili temperom. (Grgurić i Jakubin, 1996).

Opuštanju djece doprinose razne likovne aktivnosti također prateći i potičući te zadovoljavajući njihovu potrebu za mirnijim aktivnostima. Na nama je da oslušujemo, pratimo i pokušamo razumjeti likovni jezik poštujući ga kroz cjelovitost djetetovog (Balić Šimrak, 2011)

5.3. Pet osjetila

Djeca su osjetilna bića što znači da opažaju svijet i primaju informacije iz svoje okoline putem osjetila. Osjetila, osim za istraživanje okoline, služe i za upozoravanje na potencijalnu opasnost, primjerice, dodirivanje vruće hrane, slušanje preglasne glazbe i slično. Kada je riječ o osjetilima putem kojih djeca upoznaju svijet valja nabrojiti: osjetilo vida, sluha, dodira, mirisa i okusa a svako osjetilo ima svoj osjetilni sustav. Djeca rane i predškolske dobi uče iskustvenim putem. Također, djeca uče kroz igru, a najraniji primjeri igre kod djece uključuju manipuliranje predmetima i proučavanje okoline. Djeca rane dobi nerijetko uzimaju predmete, stavljaju ih u usta i na taj način stječu iskustvo o predmetu.

5.4. Važnost boravka i igre na otvorenom

Dijete u igri provodi i u sobi dnevnog boravka i vani. Iako su u unutarnjem prostoru djeca poticana na slobodan izbor aktivnost u kojima istražuju, kreću se, plešu, kreiraju. Unutarnji prostor ih često ograničava bez obzira na odabir aktivnosti. Važno je djeci ponuditi aktivnosti na zraku ali i poticati ih na slobodnu, nestrukturiranu, maštovitu igru. Mnogi stručnjaci govore da boravak u prirodi pozitivno utječe na psihičko i fizičko zdravlje. Mnogi su benefiti za fizičko zdravlje koje djetetu pružaju aktivnosti

poput trčanja, vožnja bicikla, skakanje, preskakivanje i gimnastičke vježbe. (Pihač,2011). Također pozitivan utjecaj ima i na psihičko zdravlje. Ako pritom omogućimo u jednom djelu dvorišta prostor za stvaranje materijalima koja djeca skupe ili su prikupljena na drugi način, onda stvaramo priliku za razvoj kreativnosti, pažnje i koncentracije na još jedan način.

6. DIJETE I LAND ART U VRTIĆU

Dijete poput umjetnika stvara intervencije u prostoru. Koristeći različite materijale on ostavlja svoj trag u vremenu i prostoru. U Dječjem vrtiću „Medveščak“, djeci je u jednom djelu dvorišta ponuđena nova zona za igru . Nazvali smo je „Land Art“ zona. Sa svojim neravnim terenom, rupama od kopanja stablima sa korijenjem koje viri bila je savršen atelje na otvorenom. Materijali koji su se nudili u sobi sada su ponuđeni svoj djeci na dvorištu. Neki su materijali s vremenom nestajali pa su nastala spontana skupljanja lišća, žireva, iglica, češera kopanje u blatu i izrada raznih skulptura. Prostor ih je poticao na stvaranje ovisno i o vremenskim dobima i uvjetima. Nekad je korišten snijeg(često ga je bilo jako malo), led, Lokvice od kiše. Ponekad su tu bile grančice kojima su crtali po pijesku, blatu i stablu. Često puta je to okruženje služilo za preusmjeravanje pažnje djeteta kojemu je bilo dosadno ili je bilo tužno.

.Primjenjujući načela Land arta u radu sa djecom , ona bila u neposrednom kontaktu sa prirodom i materijalima. Djeca pritom bila u kontaktu sa prirodom, dodirivala je i mirisala njene elemente ili plodove. Uranjala u nju i uživala u multisenzoričkom iskustvu . Igra vani je potakla djecu da sakupljaju prirodne i odnose ih u vrtić za daljnje aktivnosti. Također ih je poticalo da donose iz svoje šetnje sa roditeljima razne prirodne. Benefiti su bili veliki jer su stvarali nešto pa to fotografirali, koristili za svjetlosni stol, prezentirali na govornici u jutarnjem krugu što je poticalo pozitivnu sliku o sebi.

Dijete kroz podršku odgajatelja(i okoline) poput umjetnika iznosi i stvara u prirodi odnosno u dvorištu vrtića. Priroda koja nudi svoj prostor i materijale od nje same ili donešene kroz suradnju od strane djece i roditelja ili samih odgajatelja. Materijali su bili sama i po sebi inspiracija za istraživanje i stvaranje. Promatrajući našu planetu kao prostor ateljea i galerije u jednom shvaćamo veličinu i važnosti u traženju inspiracije Land art umjetnika. Nudimo djeci priliku da istražuju likovni jezik i elemente kroz malo drugačiju umjetnost. Potičemo ih i učimo da ne postoji pravi ili pogrešan način u kreiranju ovakve umjetnosti. Ona ih sama potiče na eksperimentiranje, isprobavanje i uživanje.

Stvarajući u samoj prirodi djeca vide promjene u godišnjim dobima, uče o drveću, oblicima, bojama kroz zabavu i istraživanje.

Ako razmišljamo o ekologiji a ona je i mora biti sastavni dio kurikuluma vrtića, onda se Land art svakako nenametljivo uklapa u dječju interakciju sa prirodom i učenje o njoj. Iako su kroz povijest Land arta umjetnici unosili promjene i intervencije koje su bile neprimjerene sada se sve više pristupa na drugačiji način. A u tome nas osvještavaju zabrinjavajući podaci o globalnom zatopljenju i vidljivo zatopljenje. Ova vrsta umjetnosti surađuje zajedno sa ljudima i djecom na ekološki prihvatljiv način potičući nas da dublje promislimo o materijalnom i nematerijalnom. U idućem dijelu ćemo približiti na koji način se stvarao Land art.

6.1. Dijete, stvaranje i motiv

Promišljajući o smislu i organizaciji likovne aktivnosti znamo da ona kako navodi, (Balić Šimrak, Šverko, Županić Benić, (2011). proizlazi iz potrebe za cjelovitim promišljanjem o razvoju djeteta Isto tako podrazumijeva integriranje svih znanstvenih i humanističkih područja u likovno izražavanje. Onda na taj taj način razvijanje intelektualnih, društvenih, estetskih, stvaralačkih, moralnih, duhovnih, tjelesnih i drugih znanja, vrijednosti, sposobnosti, praktične vještine, ali i cjelokupnu osobnost i iskustvo djeteta dobiva svrsishodnu cjelovitost. (Balić Šimrak, Šverko, Županić Benić, 2011).

Land art se može protumačiti i kao umjetnost izvan okvira. Svatko od nas može gledati na nekoliko načina. Iz dječje perspektive to može biti izlazak van u prirodu van prostora vrtića, doma. To znači da kontakt sa prirodom može potaknuti novu inspiraciju i nove utjecaje. Načini stvaranja su beskonačni. Istražimo odabranu lokaciju, prikupimo materijale promatramo te puštamo mašti na volju te počinjemo kreirati, stvarati.

- PROSTOR –vanjski, unutarjni
- MOTIV- sve što nas okružuje
- MATERIJAL-opipljiv (grančice, kamenčići)
-neopipljiv (oblaci, sjene, munje)
- INSPIRACIJA- umjetnici i fotografije njihovih djela, vlastita unutarnja, pobuđena zanimanje za neku temu koja se istražuje u vrtiću
- ŠTO JOŠ?

-mašta, neometano stvaranje

Njegovanje kreativnog odnosa prema načinu na koji doživljava svijet dijete izražava kroz jezik umjetnosti. Na taj način odražava svoja shvaćanja, propituje o svijetu, traži odgovore. Preispituje što sve sudjeluje u formiranju njegove svijesti i osjećaja. Na taj način omogućuje dublju uključenost u oslobađajuće procese nebrojenih mogućnosti čovjekova stvaralaštva. (Radovan-Burja, 2011).

Slika broj 13 – Izrada kućice za puža

Slika 14- izrada sela za štrumfove

6.2. Materijali

Proučavajući literaturu nekoliko je izvora o korištenju materijala. U ovom smo radu materijale podijelili :

- Prirodne materijale- grančice, kamenčiće, zemlja , voda, češeri, pijesak, prašina, školjke , iglice bora, otpale latice cvijeća
- Materijali nastali vremenskim uvjetima – oblaci, kiša, grmljavina, blato, vjetar
- Neoblikovani i otpadni materijal- parket, plastični likovi, plastični čepovi, trake, tuljci različitih veličina
- Prostorni materijal- kuće, zgrade, soba dnevnog boravka, vrtić
- Alternativni materijal- ljubav,osmijeh, emocije

Sve su to važni elementi rada koji su nam potrebni u stvaranju ponuđenih i vlastitih motiva.

6.3. Motivi i elementi

Motivi i elementi u dječjem likovnom stvaralaštvu mogu biti različiti. Od različitih likova iz priče, svoje obitelji (često majčin lik),različitih predmeta za simboličku igru, linija, krugova i ostalih likova što ih u tom trenutku nadahnjuje.

6.3.1. Igre kamenom i njegove mogućnosti- balansiranje kamena

Slike 15 i 16 - prema promatranju

Slika 17 i 18 -stvaranje na podlozi kamenom i oblucima

6.3.2. Krug i mandale

Stvaranje kružnih kompozicija koji zrači simetrično iz središta ili kao dio zaštite za tek posađeno stablo na inicijativu djece. Mandala stara indijska riječ koja označava značenje za „krug“, krug koji predstavlja izvor života, početak svega. Značenje i vrijednost mandala sežu daleko u povijest te su povezane sa duhovnošću. Nude savršenu ravnotežu te imaju za svakog umjetnika drugo značenje.

Slike 19,20 i 21- madale i krug

6.3.3. Spirale

Simbol spirale poznaju gotovo sve kulture, simbolizira suprotnosti, borbe između svjetla i tame dobra i zla i prisutna je u prvim radovima „Land art pokreta. U dječjem izražavanju simbolima, najčešće je prisutno crtanje izraženim kružnim linijama, prvi znak izražavanja. S vremenom postaju simbol za neki oblik ili značenje nekog događaja u djetetovom životu. Među spirale također koristi, stavlja i ravne linije koje će s vremenom dobiti jasnije značenje. (Belamarić, 1986: 45)

Slike 22, 23 i 24 - Spirale

6.4. Pričanje priče

Ispirirani projektom šuma , pričama i bajkama o stanovnicima iz šume nastaju različiti likovi.

Slike 25,26 i 27 - pričanje priče putem grafoskopa i prirodnih materijala

Slike 28, 29 i 30 – Upotreba različitimaterijala inspirirani slikovnicom „Stickman“, Jula Donaldson

6.5. Ostali motivi i materijali

Iduće fotografije prikazuju djecu na otvorenom prostoru u tzv „Land art zoni“. Igra djece u različitim aktivnostima te korištenja materijala na drugačiji način kroz suradnju sa drugom djecom ili kroz samoinicirane aktivnosti. Fotografije također prikazuju izradu umjetničkih djela na različitim površinama.

6.5.1. Likovi iz priče, obitelj

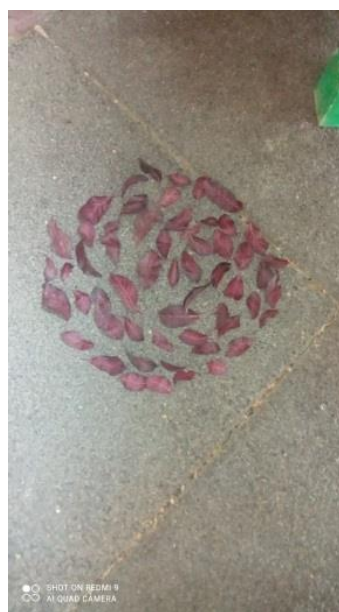
Djeca su na razne površine materijalima stvarala različite likove. Potaknuta svakodnevnim čitanjem priče stvarala su različite likove, simbole članove obitelji itd.

Slike. 30,31,32- Prikaz likova

6.5.2. Male skulpture

Djeca pokazuju veliki interes za izradom vlastitih skulptura. Odnosenje lišća i onoga što skupe doma prelazi u višu razinu. Sada nose malene minijature od lišća i kamenčića. Ako nešto ne mogu odnijeti doma onda biraju fotografirati to.

Slike 32,33,34,35,36 i 37 - Skulpture od lišća

6.6 Osvrt na aktivnosti

Većina aktivnosti proizašla je iz motiviranosti djece promatrajući fotografije važnijih umjetnika ovog pokreta. Motiviranost iznutra proizašla je vođena interesima djece iz projekata u kojima su sudjelovala te svakodnevnim aktivnostima koristeći projekt šuma kao Različiti sklopovi aktivnosti pokazali su veliku dječju zainteresiranost, kako u unutarnjem tako i u vanjskom prostoru. Aktivnosti za stolom i u centru građenja preselile su se na vanjsko dvorište. Bilo je i obrnuto, zato što je sad još više smisla imalo sakupljanje kamenčića i češera. Ova vrsta aktivnosti pokazala se kao izvrstan poticaj kako za finu i krupnu motoriku tako za poticanje cjelovitog razvoja.

Aktivnosti sa Land artom su se nastavile te se djecu i dalje potiče da stvaraju i rade na drugačiji način koristeći raznovrsne materijale u sobi i na dvorištu. Često djeca sama imaju potrebu komentirati koje materijale koriste ili su jednom koristila za neku aktivnost. Potiču jedni druge u izradi. Još uvijek je najzastupljeniji motiv izrade priča i rođendanska torta te slova. Izbor onoga što su djeca radila često su bila povezana sa projektom i sklopom aktivnosti u svim centrima aktivnosti.

Slika 38- Igre u centru građenja

Slika 39- Igra u centru kazališta

Slika 40. Igra i stvaranje oblika, korištenjem materijala na otvorenom

7. ZAKLJUČAK

Land Art u svojoj srži pokreće kreativnost u djetetu u nama. Kroz intervencije u prostoru ili na otvorenom koristeći prirodne materijale pa ponekad i one koje su napravljeni ljudskom rukom svatko može pronaći svoj „Izvor i izraziti i razumjeti likovni jezik surađujući sa prirodom, drugima ili sami sa sobom. Rezultat toga može biti zabavan proces pun učenja. Koristeći prirodne materijale ponuđene i one koje sami pronađu te aktivnosti potiču na ekološku osviještenost i korištenja materijala na drugačiji način. Prednosti umjetnosti u prirodi su velike za dijete, nedostatak je ako na to gledamo tako jedino što to ne može odnijeti kući odnosno u svoj vlastiti muzej. Iako dijete svoja djela ne može nositi kući, to je ujedno i učenje kako se nositi sa frustracijom i također ga potiče da fotografira i koristi tehnologiju na pametan način. Iz primjeraka navedenih u radu vidljivo je kako dijete u svom kreativnom izražavanju može proširiti granice svoje kreativnosti potičući ih na traganje za odgovorima i postavljanje pitanja o svijetu koji ih okružuje. Land art može biti izvrstan alat za rad u odgojno obrazovnom radu odgojitelja, istražujući i dalje njegove mogućnosti umjetnike koji su započeli, današnje umjetnike produbljujući svoja znanja i razvijajući ideje, ciljeve u mogućim ishodima učenja. Važna je i spremnost odgojitelja pružiti novo iskustvo i prihvatiti djetetovu autonomiju i likovno iskustvo da istražuje,eksperimentira i rješava izazove. Land Art i njegovi umjetnici inspiracija su koja širi nove horizonte te osuvremenjuje i potiče likovno izražavanje kod djeteta predškolske dobi.

8. LITERATURA

Arnason H. H. (2009). Povijest moderne umjetnosti. Varaždin; Mostar: Stanek.

Balić-Šimrak A., Šverko I., Županić Benić M. (2010). U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture u ranom odgoju i obrazovanju. Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju, zbornik radova ECNSI 2009. – 2011. Ur. Balić-Šimrak A. (51-61). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Balić-Šimrak A., Blažević B., Vinožganić D., Štabek Ž. (2014). Integrirani umjetnički kurikulum. Dijete vrtić obitelj, br. 76. 5-8. Pučko otvoreno učilište Korak po korak: Zagreb.

Balić-Šimrak A., Bakotić M., i suradnici (2018). Dijete. Cjelovitost. Umjetnost. Krug. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga

Belamarić, D., (2016). Dijete i oblik : likovni jezik predškolske djece. Školska knjiga.

Brajčić M. (2020). Land art u dječjem vrtiću – studija slučaja. Magistra Iadertina, 15 (2). 135-150.

Brajša-Žganec, A., Slunjski, E. (2007). Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi:povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnog ponašanja. Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, Vol. 16 No. 3 (89), 2007.

Jansonova Povijest umjetnosti : zapadna tradicija / Penelope J.E. Davies ... [et al.] ; [prijevod s engleskog Olga Škarić, Sena Kulenović] Varaždin : [Stanek](#), 2008

Grgurić, N., Jakubin, M., (1996). Vizualno – likovni odgoj i obrazovanje, Zagreb: Educa

Jakubin, M, (1999). Likovni jezik i likovne tehnike: temeljni pojmovi, Zagreb: Educa

Howe, A. (2004). Play using natural materials. London: David Fulton

Malpas, W., (2007). The Art of Richard Long : complete works, Maidstone : Crescent Moon

Radovan-Burja M. (2011). Integriranje umjetnosti u odgoj djece. Metodčki ogledi 18/2, 115-130.

Slunjski E. (2012). Tragovima dječjih stopa. Profil: Zagreb.

Solberg I. (2016). Land Art In Preschool. An Art Practice. International Journal of Education & the Arts. Vol17/21 https://archive.org/details/ERIC_EJ1108679/page/n17/mode/1up?view=th eater (Preuzeto 23.9.2023)

Starč, B., Obradović, Č., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004) Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi, priručnik za odgajatelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi. Zagreb. Golden marketing.

Turković V. (2002). Dijalog prirode i kulture kroz likovnu umjetnost. Soc.ekol. 11/4. 317-330

Weilacher, U., (1999). Between landscape architecture and land art. Basel; Boston: Birkhauser.

MREŽNI IZVORI

<https://www.enciklopedija.hr/umjetnost> 28.6.

<https://www.moma.org/multimedia/audio/11/4922> 28.6.2023

<https://proleksis.lzmk.hr/33721/> 30.6.2023

<https://www.theartstory.org/movement/earth-art/> 30.6.2023

<file:///C:/Users/taTe/Downloads/1672-Article%20Text-6304-1-10-20211101.pdf>

https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=UzUiAwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=using+natural+materials+in+early+childhood&ots=vnV0ockmu8&sig=tz8kAKKsOjsyLLFBpwgdtaroPJQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false 24.9.2023

(<https://www.tate.org.uk/research/tate-papers/17/to-the-ends-of-the-earth-art-and-environment><https://proleksis.lzmk.hr/33721/> 30.6.2023

<https://www.theartstory.org/movement/earth-art/> 30.6.2023

<file:///C:/Users/taTe/Downloads/1672-Article%20Text-6304-1-10-20211101.pdf>

(<https://www.tate.org.uk/research/tate-papers/17/to-the-ends-of-the-earth-art-and-environment>

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj završni/diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)